

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅ ԱՐԴԻԱԿԱՆ ԿՐԾՆԱԻՈՐԸ

Շ. Ռ. Պ.

Դուք կը պատրաստուիք Հայ Արդիական կրօնաւոր մը ըլլալու, կամ այդպիսի դիտաւորութիւններ մը կան: Ի՞նչ է, կամ ինչ պէտք է հասկնալ Արդիականութիւն ըսելով. բառը չունի modernisme-ի իմաստը. այլ պարզապէս հիմնական կը նշանակէ: Մեր արդի ժամանակի կրօնաւորը եւ ոչ թէ Ե-րդ կամ ԺԸ. դարու կրօնաւոր մը: Ուրեմն ինչ պէտք է հասկնալ կրօնաւոր ըսելով: Պիտի բացատրեմ առիկա՝ երեք terme-երը բացատրելով խնդրին՝ գատ գատ:

Ի՞նչ է Կրօնաւորութիւնը:

Ի՞նչ է արդիականութիւնը,

Ի՞նչ է Հայութիւնը

եւ ինչպէ՞ս կ'ըլլայ Հայ Արդի Կրօնաւորը:

Կրօնաւոր ըսելով կը հասկնանք Հոգեւորական: Հոգեւորականը հոգիի մարդն է. esprit-ի մարդը: Զանազան բաներու մարդ կ'ըլլայ, օրինակ, հրապարակի մարդ, ընտանիքի մարդ, ծովի մարդ, բանակի մարդ: Այս տեսակը մարդու՝ ոգիի մարդն է, Homme de l'esprit:

Ոգի ըսելով ի՞նչ կը հասկնանք: Անիկա շատ իրական է, որքան այս գաւաթը այստեղ է, որքան այս լոյսը կը վառի այստեղ: Ոգին այն է որ իրականութիւնը նախ իմացապէս կը նուաճէ, որ կը գիտնայ, մեր մէջ գիտցող կարողութիւնն է: Մեր առջեւը իրականութիւն մը, Տիեզերք մը կայ, եւ մենք այդ տիեզերքը մեր միտով կը նուաճենք. տիեզերքը՝ տիեզերք, եւ մենք՝ մենք մնալով հանդերձ: Մեր մէջ լոյս մըն է անիկա որ դուրս կու գայ իբրեւ լուսաւորող, transforme՝ ընող բան, եւ

ատով կարող կ'ըլլայ գիտնալ իրականութիւնը: Զայն ծանօթութեան կը վերածէ, ուրիշ խօսքով, ճշմարտութեան, հասկնալի, մտածելի կը վերածէ: Ինչ որ մութ էր քիչ առաջ, հիմա կը դառնայ մտածելի: Ոգին այն է հետեւաբար որ այդ իմացական նուաճումը կ'ընէ իրականութեան: Թէ կա՞յ նուաճում մը: Անշուշտ որ կայ: Մենք այսօր շատ աւելի բան գիտենք իրականութեան մասին քան որ գիտէին մարդեր դարեր առաջ: Փա՞ստը՝ այսօր մենք իրականութիւնը ուզածնուս պէս կ'ընենք, կ'ազդենք անոր վրայ, մինչդեռ հինները չունէին այդ կարողութիւնը: Մեր կարեւնալ նուաճելը արդէն մեր գիտնալն իսկ է:

Նոյնպէս ոգին այն է որ այդ իրականութեան մէջ, տեսարանին մէջ, intuition-ը ունենալով կարգերու, անոր մէջ Գեղեցկութիւնը կը ճանչնայ contempler կ'ընէ: Հետեւաբար ոչ միայն կը ճանչնայ այլ նաեւ անոնք իրենց գեղեցկութեամբ կը յայտնուին անոր: Տակաւին ոչ միայն կը տեսնէ այդ գեղեցկութիւնները այլ կրնայ նաեւ ինք ստեղծել գեղեցկութիւն:

Ոգին տակաւին այն է որ գործող է, եւ կը գործէ: Իրմէ անանկ շարժումներ դուրս կու տայ որոնք բանի մը համար են, եւ բաղադրուելով անոնք իրարմով իր ուզածը յառաջ կը բերեն: Հետեւաբար ոգին միջոցներով նպատակի կը հասնի, կը ստեղծէ միջոցները, եւ դեռ չեղածը կը յղանայ եւ եղածներով չեղածը յառաջ կը բերէ: Ասոնք՝ իր շարժումները, իրականութեան մէջ տեղ կ'առնեն, բայց իրենց մեկնակէտին մէջ վեր կը մնան իրականութենէն: Հետեւաբար ոգին այն է որ իրականութեան վրայ գործելով հանդերձ

ազատ եւ վեր կը մնայ անկէ: Որ այդ տեսակէտով միշտ վերութիւն մը կը պահէ այդ գործին մէջ, որ փառութիւնն իսկ է: Որ այդ իրականութեան դիմաց ոչ միայն հետեւաբար ճանչցող է, *contempler* ընող է, այլ անկէ վեր է: Ու ոգին այս քաները կրնայ ընել շնորհիւ անոր որ իր մէջ դէպի ան գացող բխում մը կայ, որ Սիրոյ կարողութիւն մըն է: Ոչ միայն կոյր ոյժ մը չէ ասիկա, այլ լուսաւոր ոյժ մըն է, ոչ միայն կոյր ոյժ մը չէ, այլ կամեցող է, որ նաեւ սիրող ոյժ մըն է, որուն մէջ ճանաչողութիւնը *elan* մը կ'առնէ, որուն մէջ կը սնանի գեղեցկութիւն՝ հայեցում՝ ինչպէս նաեւ իր գործելութիւնը, այդ իրականութեան ազդելը: Հետեւաբար մեծ տիեզերքին ներկայ ենք ոչ թէ անտարբեր կերպով մը՝ հայելիի պէս, այլ կու գանք տիեզերքի մէջ *interet*-ով մը, մեր կեանքը իրագործելով հոն. կու գանք մեծ գմբզ շատցնելու համար, տեսակ մը սիրով կու գանք՝ տիեզերքին մէջ հոն մեր գտած էակներուն կապուելու համար: Ոգին ճիշդ այդ սիրողը, բխող գործելութիւնը, բեղունութիւնը, *elan*-ը տուողն է:

Մենք իւրաքանչիւրս որ հոգիներ ենք, այդ ոգիէն կը կրենք: Իւրաքանչիւրին մէջ այդ ոգին ամենուն համար իր արդիւններով համարժէք քաներ կը բերէ: Ինծի համար՝ գեղեցիկը, ճշմարիտը, արդարը (ուղիղ վարմունքը), ուրիշներուն համար ալ այդ նոյն արժէքները ունին: Արդ, այդ բազմաթիւ մարդոց մէջ հետեւաբար կայ միակ, մէկ հոգի մը:

Արդ, հոգեւորականը ճիշդ այդ ոգիի մարդն է: Ամենէն բարձր արժէքը իրեն համար այդ է: Եթէ պէտք ըլլայ որ շատ մը քաներէ անդին անցնի, շատ սիրով կ'անցնի, որովհետեւ կը հաւատայ վերին արժէքներուն, եւ հետեւաբար այդ արժէքը կը նախադասէ միւսներէն որոնք *humble*, համեստ քաներ են: Ռամիկ մարդը իրապէս ասկէ չհասկնար: Անշուշտ ան ալ պէտք

ունի ատոր իր տառապանքներուն, մահուան դիմացը: Երբ բուն էութեան, ոգիին մէջ մնալու քան մը կը փնտռէ, այդ պարագաներուն հոգեւորականին կը դիմէ, որ պիտի փառ ընէ զինքը: Բայց այդ մարդը յամենայն դէպս ասոր համար չէ, թէեւ միտք ալ ունի, սէր ալ ունի, բայց ատոնք ամենքը պատիկ քաներու կը գործածէ: Օրինակ, կը մտածէ թէ ինչպէս ընել որ անելի շահի, հարստանայ, եւայլն, եւայլն:

Հոգեւորականը ոգիին մարդն է, ուրիշ խօսքով Մեծ Սիրոյն մարդն է, որ չի ճանչնար այլամերժ, պատիկ քաները, նախանձի, ատելութեան, եւայլն: Անիկա ճանաչման, գեղեցկութեան, հայեցողութեան, փառ, գերագոյն ստեղծող գործ ունեւորեան մարդն է: Այդ ընելու համար ճիշդ Մեծ Սիրոյն մարդն է, որ բոլորին վրայ, ամէն ինչի վրայ կը նայի վերէն եւ պատիկութիւնները չտեսներ, չըններ, որովհետեւ իր վերին *ge'nerosite'*-ին մէջ, սրտի տաքութեան մէջ անոնք կը լուծուին:

Այս տեսակէտով Հոգեւորականը ոգիի ազնուականութիւնը ունի: Ինչպէս ազնուականը վեր կ'ելլէ ռամիկ քաներէն, այնպէս ալ Հոգեւորականը պատիկ, փցուն հաշիւներէն վեր կ'ելլէ, որովհետեւ իր սէրն ալ վերէն է որ կու գայ: Այս տեսակէտով ուրեմն հոգեւորականը մէկ ազնուական մըն է, եթէ այս բառին տանք իր խորագոյն իմաստը: Եւ որեւէ ժողովուրդի հոգեւորականը բարձր, ազնուական դասակարգն է, անոր արժէք կու տան: Որուն համար հրճուանքը գերագոյն հայեցման, փառ գործունեւորեան մէջ է, որ վեր է ժամանակէն եւ տեսակ մը յանքութեան մէջ հաստատուած է, որ վերէն կը նայի ոչ թէ արհամարհելով բոլորը, այլ իր սիրոյ մէջ առնելու եւ մխիթարելու համար զանոնք: Ահա թէ ինչո՞ւ մխիթարիչ հոգի մըն է ան:

Այդ հոգեւորականը արուեստագէտ մըն է, որովհետեւ ինք կը պաշտէ հոգին: Եւ պաշտելու համար պաշտամունքի ձեւեր կը ստեղծէ: Կը պաշտէ ինք գայն որ իր մէջ բոլոր սքանչելի լոյսը եւ սքանչելի նուաճումը կը բերէ տիեզերքին: Այս բանին միակ ու գերազոյն պաշտողը կը ներկայանայ անկախ: Որպէս զի թէ՛ ինք պաշտէ եւ թէ՛ միտքարելով՝ քաջ դառնալը յառաջ բերէ մարդերուն մէջ: Զայն կը պաշտէ եւ զանոնք ալ իր պաշտամունքին միջոցաւ կը բարձրացնէ այդ ոգիին: Կը խօսի, կը քարոզէ, կը սարքէ հանդէսներ, որոցմով ներկաները ուժաւորուին պիտի, հոգիները պիտի գոհանան եւ իրենց կեանքը տանելի ընեն այսպէս աշխարհի վրայ: Ահա հոգեւորականը այս արուեստին, կրօնական սեռին, արուեստագէտն է:

Եւ իբրեւ սիրող մարդ, որուն սէրը միւսներու սէրներէն վեր է, համայնական սէր մըն է, իբրեւ այդ կը գործէ մարդերու մէջ, անշուշտ անոնց անձկութիւններուն հասնելով: Կը պտտի ուրեմն զանոնք ոգեւորելով, լուսաւորելով, քաջ դարձնելով, վեր հանելով: Այս տեսակէտով հոգեւորականը ոչ միայն ճանչցող, հայեցող է, այլ նաեւ բարձրագոյն արարչներու մէջ բարձրացնող է: Իր գործն է ասիկա: Այս տեսակէտով ինք integrale -ամբողջական- ոգիի մարդն է: Գիտունը՝ մէկ երեսը միայն ունի այդ հոգիին - հայեցող է: Արուեստագէտը՝ ստեղծումին մարդն է: "Քօլիթիսիէնը" գործողն է ընկերութեան կեանքին մէջ: Բայց հոգեւորականը թէ՛ հայեցող է, թէ՛ ստեղծող է եւ թէ՛ գործող է: Ասոր գաղտնիքը մանաւանդ Սիրոյ Մարդը ըլլալուն մէջն է:

Եւ եթէ պատմութեան մէջ, բոլոր ժամանակներուն ու կրօններու մէջ եղած են հոգեւորականներ, եւ եթէ բուն հոգեւորականը քրիստոնէութեան բերածն է, ասոր պատճառը այն է որ Ան միայն հասկցաւ որ հոգիի բեղունութիւնները

իրենց գաղտնիքը ունին բուն սիրոյ մէջ: Ատիկաւ elan-ը ստեղծեց հոգեւորականին մէջ: Այդ էր որ հոգեւորականը այդ elan-ով մօտենալու տարաւ մարդերուն ցաւերուն, տառապանքներուն:

Բուն հոգեւորականը այս է, Սիրոյ Հոգեւորականը:

Ան չի հիմնար: Հոգեւորականութենէն բան չի հասկցողներն են, որ պէտք չեն տեսներ ատոր: Ասոնք լուր չունին որ ոգին ստեղծման կարողութիւնն է, որ աշխարհը կը վերանորոգէ, որ հետեւաբար չի հիմնար: Միակ բանն է որ չի հիմնար, եթէ կ'ուզէ: Նիւթական բաները կը հիմնան: Լեռները անգամ դարերու մէջ հալած գացած են: Բայց հոգին միշտ կենդանի է: Նոր կը ստեղծէ: Իրեն համար, օր նոր՝ ստեղծում նոր: Օր նոր՝ նուաճում նոր: Օր նոր՝ գործնական կազմակերպութիւն նոր: Օր նոր՝ գեղեցկութիւն նոր: Քանի որ անիկա չը հիմնար, անոր մարդը երբեք չը հիմնար:

Այն հոգեւորականները կը հիմնան որոնք ոգիին տարրին մարդերը չեն: Եւ եթէ հոգեւորականը տարրի մարդն է, անկէ աւելի շուտ հիմնող բան չիկայ: Իսկ բուն հոգեւորականը ամէնէն նոր մարդն է: Իր ժամանակին գլուխը կը կենայ, անիկա ժամանակը ստեղծողն իսկ է: Հետեւաբար ոգիի մարդը կ'ըսէ միշտ. "Այստեղ եմ ես": Եւ ա՛ն իրապէս ժամանակին գլուխը կեցած է: Ուրեմն ինչպէ՞ս պիտի հիմնայ:

Ահա հոգեւորական ըսուածը:

Այս հոգեւորականը չկարծէ որ այն մարդն է, որուն վրայ միւսները կը խղճան, որովհետեւ իրենք ուզած գոյն զգեստը կրնան հագնիլ, անիկա միայն սեւ պէտք է հագնի: Իրենք "Ֆօթէօյի" մէջ կը բնակին, անիկա պզտիկ խուց մը միայն ունի: Իրենք ընտանիք ունին, երջանիկ են, անիկա չունի, ու միշտ տխուր է. խեղճ մարդ: Իրենք "սինէմա" կ'երթան, ան

չկրնար երթալ, եւայլն, եւայլն: Խեղճ մարդ մըն է անիկա: Հետեւաբար հոգեւորականը կ'ըմբռնեն իբրեւ այս բոլորէն զրկուած, արգիլուած մարդը: Չեն գիտեր որ հոգեւորականը այդ բոլորէն մեծ հանոյք առնել ցանկացողը չէ: Եւ անոնցմէ իր զրկումը չգգար անիկա, որովհետեւ ունի իր հոգիի հանոյքները, եւ անկէ վեր կեանքի ձեւ մը տուած է ինքզինքին: Ազնուական է:

Սակայն այս խղնացողներէն աւելի՝ այն "Հոգեւորականներն" են խղնալի, որոնք իրենք իրենց վրայ կը խղնան, որ չեն կրնար պարել, եւ չունին այն հանոյքները որոնք այնքան շատ են դուրսը. "Բրավաթ" չեն կապեր, եւայլն: Ինչո՞ւ այդ մարդերը կը խղնան, որովհետեւ իրենց ռամիկութիւնը կը ցուցնեն: Հոգեւորականը անոնց հանոյքէն զրկելով ինքզինք, ինչպէս ըսի, ոչ թէ չուզեր զանոնք վայելել, այլ որովհետեւ անոնցմէ վեր՝ ինք ոգիի հանոյքը ունի: Ճիշտ այդ վերին հանոյքը չի՞ ձգեր որ սրեւրանը երթալուն մէջ ինք հանոյք մը գգայ: Իսկ անոնք որ հոգեւորականին վրայ կը խղնան, կը խղնան որովհետեւ չեն հասկնար, չեն ըմբռներ իր այդ գերազոյն հրեւումները: Միւս կողմէ, այն հոգեւորականները որ իրենք իրենց վրայ կը խղնան, չեն տեսներ այն բաները որոնց համար կոչուած են: Իրենք այդ դուրսը եղածները մեծ բաներ կը կարծեն: Ահա ա՛յս մարդերը ամէնէն գէշ հոգեւորականներն են: Եթէ չունին իրենց ըրածին ու նոյնիսկ պաշտածին, Աստուծոյ հաւատքը՝ այն ատեն այդ մարդերը ահաւոր խղնալի մարդերն են: Ահաւոր cinique մարդ մըն է (այդ բառին արդի իմաստով) այդ հոգեւորականը որ ուրիշները կը խաբէ, իր դէմքի դիմակովը կատարելով եկեղեցւոյ Մեծ Խորհուրդները, իբրեւ թէ հաւատացողի պէս: Այդ մարդոց երեսն իսկ կարելի չէ նայիլ: Միայն փախիլ կը մնայ այդ մարդերէն:

Հոգեւորական ըլլալու համար բարձր նաշակը պէտք է ունենալ հոգիի, եւ բարձր ազնուականութեան մէջ ըլլալու է: Մէյ մը որ կը հաւատայ իր ըրածին՝ sobre բայց եւ ազնուական կեցուածքով մը, սքանչելի կերպով կը կրէ իր սքեմը. եւ այն ատեն է որ միւսներուն ըսածներուն վրայ վերէն կը նայի, որովհետեւ անոնք "չեն գիտեր թէ ինչ կ'ընեն": Ինչպէս Քրիստոս խաչին վրայէն ըսաւ. "Հայր ներէ անոնց, որովհետեւ չեն գիտեր թէ ինչ կ'ընեն": Ան իր հոգիի բարձրութեան մէջ այնքան վեհ դիրքի մը վրայ է որ դիւրաւ կը բացատրէ անոնց վիճակը: Երբեք չատեր զանոնք, այլ կը ջանայ փրկել զանոնք իրենց ցած վիճակէն, ինչպէս կը տեսնենք Վիթթօր Հիւկոյի "Թշուառները" վէպին մէջ, երբ իրար կը հանդիպին Ժանվալժանը եւ Եպիսկոպոսը . . . :

Ասոնք են այն հրաշքները որոնք հոգեւորականը կը գործէ: Սիրոյ հրաշքներն են անոնք: Ինք ունի գորութիւնը: Հոգին սիրոյ:

Հոգեւորականը հետեւաբար այն է որ այդ հոգին կը կրէ, եւ անոր պշտումին կրնայ բարձրանալ, եւ անոր մեծագոյն պաշտամունքը ունի, եւ որուն համար ամէնէն մեծ մեղքը, այդ պատճառաւ, հայհոյանքը պիտի ըլլար այդ հոգիին:

Անցնինք երրորդ եզրին - Արդիակա-
նութիւնը--

Ըսուեցաւ որ հոգին միշտ նուաճումներ կ'ընէ, այսինքն ոգին կը յա-
ռաջանայ. այսպէս է որ ամէն ժամանակ ոգիի նոր նուաճումներով կը ներկայանայ: Եւ եթէ բաղդատենք մեր օրերուն հետ Միջին դարն ու Յունականը կը տեսնենք որ նոր հանճարներ մեծ նուաճումներ որ նոր հանճարներն ալ վրայ եւ մեր ըրած են բոլոր մարգերուն ալ վրայ եւ մեր միտքերը շատ աւելի բան գիտեն քան այդ միտքերը շատ աւելի յառաջացած են: Ընկերութեանց մէջ արդարութիւնը

քերելու համար նոր նիգեր եղած են ու կ'ըլլան: Հետեւաբար մեր ժամանակը յառաջացած ժամանակ մըն է: Արդ՝ Հոգեւորականը իր ժամանակին նուաճումները իրեն հետ ունի, անոր գիտութիւնները գիտէ, գեղեցկութիւնները կը հասկնայ, գիտէ անոր technique եղելութիւնները: Ոչ միայն գիտէ, այլ գիտէ վայելել ալ զանոնք: Տակաւին՝ գործնական նուաճումները կը ճանչնայ, կընայ դատել, եւ անհաղորդ չէ հետեւաբար իր ժամանակի հարցերուն եւ համամարդկային ցաւերուն: Հետեւաբար հոգիի մարդը իր ժամանակին մէջ է եւ ինք ժամանակին տէրն է միշտ:

Ամենասխալ կարծիքը այն է, որ կրօնաւորը իբրեւ թէ որոշ շրջանի մը մարդն է եւ հիմնական ըմբռնումին մէջ կը սոսկայ գիտութեան: Ինք իրեն հինէն հասած կարգ մը գաղափարներու միայն պէտք է տեղեակ ըլլայ: Գիտութիւնը հակակրօն է, եւայլն, եւայլն: Սխալ է ասիկա: Գիտութիւնը մտքին, ոգիին նուաճումն է իրականութեան: Արդիականը այն է որ հաղորդ է իր ժամանակի գիտութեանց: Այդ ոգին իր մէջ ճշմարտութիւնն իսկ է: Ինչէ՞ն պիտի վախնայ այլեւս: Հետեւաբար պէտք է որ իր մէջ ունենայ եռանդուն, գործող, շարժող ոգին: Ոգին ոչ մէկ բան կը կորսնցնէ ինքզինքէն, երբ այսպէս գիտական խնդիրներու խառնուի: Թէեւ կը զգայ, ու կը կրէ ժամանակի բոլոր ցաւերը, բայց երբեք այդ տառապանքներուն մէջ չընկնուիր: Ուրեմն ինչո՞ւ հեռու պահել զինք այդ գիտութիւններէն, նորութիւններէն:

Ազնուականը այն չէ որ կը փաշուի ասոնցմէ՝ տառապանքներէն մարդոց, ու անճանական երջանկութիւնը կը հետապնդէ, այլ այն է որ ազնուօրէն կը հակի անոնց վրայ ու կը ջանայ թեթեւցնել ծանրը: Որովհետեւ ի վերջոյ կը հաւատայ ու կը

յուսայ որ իր մէջ է իրապէս այն վերջին կէտը որուն պիտի գան բոլորը:

Ահա ուրեմն ինչ որ կը հասկնանք "արդիական հոգեւորական" ըսելով: Ի՞նչ է Հայ Արդիական Հոգեւորականը...

Մեր ժողովուրդը որ ֆրիստոնեայ եղաւ, իր եկեղեցին ունեցաւ, տուաւ իր եկեղեցականները, նախ խորապէս հասկցաւ այդ կրօնը: Եթէ իր Աստուածաբանութեան մէջ դրութիւններ, ստորաբաժանում, խորացում, եւայլն, չենք գտներ, պատճառը թերեւս այն է որ խորապէս կը զգար որ ամբողջ խնդիրը մէկ որակի, Սիրոյ հոգիի խնդիր մըն է: Ատոր համար է որ մեր Աստուածաբանութիւնը "Բազուխթիք կամ ճիգութեան" խնդիրներով հատորներ չէ լեցուցած, այլ զբաղած է միայն էական, հիմնական բաներով: Այս ոգին կարելի է դիտել նաեւ մեր ճարտարապետութեան մէջ: Հայ հանճարը պարզ եւ էական հոգիի հանճարն է: Հետեւաբար մենք մեր ֆրիստոնէութիւնը ունեցած ենք, ու տուած մեր մեծ հոգեւորականները, որոնք խոր դիտած են Քրիստոսը:

Հինէն ի վեր մեր մէջ եղած է Հոգեւորականի աւանդութիւնը, ու ժողովուրդը անոր նկատմամբ միշտ ունեցած է մեծ պատկառանք մը: Որովհետեւ մեր դարերը շատ տառապագին եղած են ու շատ փչանգամ միայն մեր ժողովուրդը դիւրին կեանք մը ունեցած է: Այդ տառապանքի օրերուն փառութիւն եւ յոյս ներշնչողները ճիշդ այդ հոգեւորականները եղած են: Հետեւաբար հոգեւորականութեան աւանդութիւնը յաղթանակի մը հպարտութիւնը կը բերէ իր հետ: Այն հոգեւորականները որոնք կը ստանձնեն այդ սխմը, ասպարէզը, պէտք է իրագործեն այդ յաղթանակող աւանդութիւնը իրենց ալ մէջ: Բայց ասիկա ընելու համար հոգեւորականը պէտք չէ այդ հին դարերուն ըլլայ, այլ պէտք է լայն բացուի հանճարեղ ազգերու նուաճումներուն, գիտութեանց,

աշխարհայեացքներուն: Ուրիշ խօսքով հայ հոգեւորականի միտքը արդի միտք մը ըլլալու է: Հայ միտքը ամէնէն բաց եւ կենդանի միտքերէն է: Ինչո՞ւ չմտնէ այդ բոլորին ծանօթացման մէջ: Իրեն արուեստին մէջ ճիշդ է որ պիտի պահէ հայ *genie*-ին ստեղծումը, բայց պիտի օգտագործէ նոր, արեւմտեան *technique*-ները որոնք գտնուած են այսօր մեծ ազգերու կողմէ: Եթէ ատոնցմով պիտի զարգացնէ, պիտի նորոգէ իր պաշտամունքի արուեստը, հարազատ մնալով միշտ հայ ոգիի աւանդութեան, ինչո՞ւ չընէ այդ ճիգը: Ինչպէս արդէն Կոմիտաս Վրդ. ըրած է Հայ երաժշտութեան համար: Նախ ճանչցած է բուն հայ երգը ու անոր վրայ եղած արեւելեան ազդեցութիւնները, ու մաքրած այդ երգը իր աւելորդ փայլերէն: Ուրիշ խօսքով մեր երգին "էութեան" գեղեցկութիւնները երեսն հանած է արդի եւրոպական նոր *technique*-ին միջոցաւ:

Այսպէս ալ Հայ Հոգեւորականը պիտի նուաճէ այդ բոլորը իր հայ հոգիին, իր ժողովուրդին բարձրացման համար, անոր հոգիին գացող շեշտը գտնելու համար, անոր ցաւերուն, տառապանքին իր մեծ ուղղութեամբը ուղղութիւն տալու համար: Ինք ներշնչողը եւ վերին խանդավառողը ըլլալով այդ գործին:

Թէեւ ունինք մեր կուսակցութիւնները, Հայաստանի կառավարութիւնը, որոնք այդ ուղղութեամբ կրնային օգտակար ըլլալ, բայց անոնք ալ որոշ տեղէ մը անդին չեն տեսներ, իրենց գործերուն մէջ պոստիկ *cadre*-երու մէջ ընկղմած են: Հոգեւորականը շատ աւելի խոր կը տեսնէ իրողութիւնը, եւ հետեւաբար ինք բերէ պիտի նշմարտութիւնը մեզի:

Ով որ այդ մեծ խանդը, հաւատքը չունի հոգիին, պէտք չէ մօտենայ հոգեւորականութեան սեմին նոյնիսկ: Որովհետեւ ատիկա ասպարէզ մը չէ ուր ուզողը կարենայ մտնել, միայն ննչեցեալ

մը թաղելու կամ նոր ծնած մանուկ մը աւագանը երեք անգամ կոխելու համար: Եւ կամ ձրի կեանք մը անցնելու համար չէ այդ ասպարէզը: Այս տեսակ եկեղեցականէն աւելի իրաւ մարդ մըն է դուրսի կօշկակարը որ իր ասպարէզը ըրած է ատիկա, ու հոգիովը կ'աշխատի հացը հանելու համար: Հոգեւորականութիւնը ասանկ ասպարէզ մը չէ: Անիկա Յոյսի, Սիրոյ, Հաւատքի գործն է: Դժուար է անշուշտ լրացնել պահանջը: Սակայն մէյ մը որ հոգիին մէջ ոգին շարժի, այն ատեն կը զգաս որ՝ "լուծս քաղցր է եւ քեռս փոքրոգի": Սուրբ Պրանչիսկոս Ասսիզացին ճիշդ ատիկա ըրաւ: Իր հարստութիւնը ձրի տուաւ աղքատներուն ու ինք քաղեցաւ քաղաքէն, ճիշտ որովհետեւ Քրիստոսի վարակող Սէրը զարկած էր անոր:

Վերջացնելու համար՝ պոստիկ բան մը պատմեմ: Սկիւտարի պարտէզներուն մէջ նոր սրճարան մը բացուեցաւ, ուրտեղ մէկ անկիւնին ալ քանի մը հոգի երաժշտական քանի մը գործիքներով *orchestre*-ի կտորներ կը նուագէին: Օր մը նուագի միջոցին, "Քօնթրապաս" նուագողը յանկարծ կը կենայ, չի նուագեր: Մայիստօն կը հարցնէ իրեն թէ ինչո՞ւ չի նուագեր: Կը նայի անոր ու կ'ըսէ, "Նայէ՛, հոն կերակուր կ'ուտեն կոր": Եւ գործիքը ձգել երթալը մէկ կ'ընէ:

Հիմա հոգեւորականը ճիշտ հակառակը պէտք է ընէ ասոր: Այսինքն կերակուրը՝ անոր հանդիմաց պէտք է մէկ կողմ ձգէ ու երաժշտութեան երթայ: Այս ձեւով իրագործած կ'ըլլայ իր տիպարը իրքեւ արդի հոգեւորականը:

4 Մարտ 1944

ՇԱՀԱՆ Ռ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ